

Graf 3 (maj 1998)

Noter til imaginære bøger

Borges er en gammel løgner

Af KATRINE WIED

- Jeg tror, at jeg vil vove pelsen. Nu hvor det 20. århundrede er ved at rinde ud, kan man godt bilde sig ind, at man må sige den slags: *Jorge Luis Borges er den bedste forfatter, dette århundrede har bragt os*. Så er det sagt.
- Jeg er ganske klar over, at sådanne kvalitetsdomme overhovedet ikke er moderne længere. Georg Brandes var et 1800-tals fænomen, og man skriver ikke længere afhandlinger om, hvorfor en bestemt forfatter er et geni. Men når han nu var det. Jorge Luis Borges var et geni! Jeg er også godt klar over, at mange andre litterære mestre gerne vil gøre ham rangen stridig. Men det kan de ikke. Ingen over, ingen ved siden af Borges.
- Hvem er han så, denne uforlignelige 1900-tals virtuoso? Ja, det er faktisk ikke så lige til at svare på. For Borges er ikke sådan at gribe fat i. Lige netop som man mener at have ham i sigtekornet, finder man ud af, at han igen har bundet een noget på ærmet. Hvis man med et eneste ord skal forsøge at beskrive Borges, må ordet være: Løgner.
- Men så smutter han alligevel væk mellem fingrene på een. For gennem alle de løgnhistorier han har narret menneskeheden til at læse, er han i stand til at vise os et billede af verden, som virker langt mere sandt og præcist, end det billede alle de andre amatører som Marcel Proust, Franz Kafka eller James Joyce nogen sinde har kunnet vise.
- Gennem løgneren formår denne mand at holde verden så tilpas på afstand af os, at vi pludselig kan se den i et perspektiv, der lige netop er så skævt, at det bringer os den aha-oplevelse, der er litteraturlæserens største ekstase. Og det er denne frembringelse af erkendelse, der gør ham suveræn.
- **Argentineren**
- Borges er fra Argentina. Det mærkelige land i Sydamerika, hvor man nedlægger sit bytte ved at kaste to sten og en snor efter det; våbnet bærer det sære navn: Bola. Og hvor man danser Tango. Og ridder ud på pampasen for at flytte rundt på sin hjord. Og jeg tror helt bestemt, at det mærkelige i Borges' fortællinger stammer herfra.
- Det skyldes ganske givet Argentinas vilde natur og mærkelige mennesker, at Borges' verden er stedet for legender, halve sandheder og urigtige oplysninger. Måske skyldes det også hans tendens til at begejstres over underlige ting. Hans fascination af islandsk litteratur, for eksempel, som han naturligvis lige lærte sig islandsk for at læse. En ejendommelig og imponerende akt af en sydamerikaner, for hvem Island må være, om muligt,

endnu mere fjernt end det forekommer os danske.

- **Ulogisk logik**

- Borges' forfatterskab søger mod både at finde det vidunderlige, *lo maravilloso*, i den latinamerikanske hverdag og med et mere internationalt perspektiv at vise sine læsere en potentiel virkelighed, som kunne være sand, men lige så godt kunne være løgn.
- Det gør han ved at blande en naturlig kausalitet, hvor årsag-virkningsforhold er deskriptive og realistiske, med en sær, magisk kausalitet. Derved favoriseres en mærkelig subjektiv fortælling, der alligevel kommer til at virke næsten videnskabelig objektiv, fordi den beretter i en saglig tone om fænomener, der er meget fremmede for denne naturlige kausalitet.
- Det gøres også ved i selve fortællingernes komposition at indlægge en kausalitet, som synes normal, men som under dække af en formallogik, fortæller de mest vanvittige ting. Formålet med fremsættelsen af denne påståede virkelighed er ikke at få læseren til at suspendere sin mistro til skriften og blankt overgive sig til det mystiske, men at man gennem løgnet og det magiske, som kommer til syne hos Borges, skal genkende den faktiske virkelighed.

- **Kommentaren**

- Borges' litteratur er ejendommelig. Det begynder allerede med hans valg af genre. Borges skriver hverken romaner eller noveller. Han skriver *Fiktioner*, sådan som en af hans bøger hedder. Det er små stykker skrift, der ligner et essay, eller et sagn om ting, der måske engang virkelig har fundet sted, eller en historie - som en mand, der *næsten* selv har oplevet det - engang har fortalt til skribenten. Men det er også tekststykker, der rummer en visdom, som ikke kan rummes i selv Marcel Prousts kæmpe-roman, *På sporet efter den tabte tid*, på over 3000 sider. Borges beskriver det selv således:
- "At skrive tykke bøger, at brede en idé udover femhundrede sider, hvis perfekte mundtlige fremstilling tager få minutter, hvilken omstændelighed og afkræftende galskab. En bedre fremgangsmåde er det at lade som om disse bøger allerede eksisterer og præsentere et resumé, en kommentar.... Jeg som er mere nøjeregnende, mere udygtig og mere doven, har valgt at skrive noter til imaginære bøger."

- **Synes og væren**

- 'At lade som om' er vigtigt for Borges' litteratur. At lade som om fiktioner er fakta. Han gør det for eksempel ved at skrive fodnoter til sine litteraturstykker. Det giver dem et præg af at være en videnskabelig artikel, der argumenterer for et væsentligt synspunkt, som verden bliver klogere af at vide, og som fremstiller os den sande virkelighed.
- Men problemet er, at fodnoten ofte er noget værre vås, nogle utroværdige oplysninger, der ikke bringer bare den mindste afklaring. Snarere tværtimod. Eller han skriver efterskrifter til beretninger om hændelser, der tilsyneladende er sket for manden Borges, hvori beretningens troværdighed omstødes.
- Som i fiktionen 'Tlön, Uqbar, Orbis Tertius'. Dette stykke skrift er en meget indviklet historie om et enkelt bind af en encyklopædi, der refererer til en måske - måske ikke - virkelig planet, som bærer det gode navn Tlön. Selve 'artiklen' gennemgår opdagelsen af den ukendte planet og fortællerens efterforskning af Tlöns oprindelse og virkelighedsgrad. Minutiøst tegnes Tlöns historie, mytologi, fysiske love og alt, hvad der gør en verden til en verden. Helt unik er beskrivelsen af Tlöns sprog:

- "For eksempel: der er intet ord der svarer til ordet *måne*, men der eksisterer et verbum, der på dansk ville hedde at måne. *Månen stod op over floden* hedder *hlör u fang axaxaxas mlö* eller ordret: opad (*upward*) bagved stadig-flyde månede det. (Xul Solar oversætter i korthed: Det månede over henflyden. *Upward, behind the onstreaming it mooned.*)"
- **Upålidelighed**
- Men jo mere man fascineres af planeten Tlön's vidunderlige univers, jo stærkere bliver tvivlen om, hvilken status Tlön har. Er den løgn eller virkelighed? Efterskriften bringer afklaringen. Eller den lader som om. Først oplyser den os om, at artiklen har været trykt i 'Antologi af fantastisk litteratur', men fantastisk litteratur er som bekendt ikke verdens mest pålidelige genre.
- Så kommer forklaringen: Tlön er opfundet af et hemmeligt selskab, Orbis Tertius. Tlön er altså fiktion. Men i selv samme sekund læseren når til denne erkendelse, slår Borges til. Den fiktive Tlön begynder at gennembyrde virkeligheden med genstande skabt i stoffer, der kun findes på den planet, der ikke findes. Og hvad gør man så? Tja, fortælleren giver ikke meget hjælp. Han er ligeglad. Han sætter sig, ifølge eget udsagn, godt tilrette på Hotel Androqué og overlader det dermed til den arme læser at rydde op i rodet.
- **En utroværdig forfatter**
- Fortælleren i 'Tlön, Uqbar, Orbis Tertius' hedder Borges. Man lærer jo tidligt i litteraturens verden, at man ikke må sætte lighedstegn mellem en bogs forfatter og dens fortæller. Men hvad stiller man op, når forfatteren gentagne gange bruger sit eget navn som aktant eller fortæller i sine værker, og samtidig ikke er til at stole på? Hvad gør man, når man vil beskrive en forfatter, der er så vanskelig at fastholde på sit ord, og fortæller sine historier som var de hans eget liv? Går man til hans biografi for at checke ham?
- I så fald får man ikke meget hjælp. Den virkelige Borges har boet i en hel del forskellige europæiske og arabiske lande. Han har stiftet betydningsfulde litterære magasiner i sit hjemland. Og han endte som gammel og blind med at bestyre Buenos Aires' bibliotek. Måske er den virkelige Borges som sin fortæller-Borges bare ligeglad. Måske man bare skal acceptere, at han er en gammel løgner og sætte sig ved siden af ham på Hotel Androqué for sammen med ham at nyde et par noter til imaginære bøger.
- *Citaterne i artiklen er hentet fra Eva Dam Jensens oversættelse af Fiktioner fra 1969. Yderligere Borges-værker findes på dansk: Syv Aftener (Gyldendal 1989). Atlas (Brøndum 1987). Rosa og Blåt (Brøndum 1985). Borges - en antologi (Sjakalen 1983). Alef (Centrum 1983). Og medio maj udkommer Fiktioner nyoversat af Peter Poulsen og Bogen af sand oversat af Morten Søndergaard - begge på forlaget Gyldendal.*